

‘Man van het volk’ heeft weinig buitenlandse ambities

Met de alom voorspelde verkiezing van Jacob Zuma tot president van Zuid-Afrika, is een nieuw tijdperk voor het land aangebroken. De nalatenschap van voormalig president Thabo Mbeki biedt echter een weinig rooskleurig beeld. Zo bedraagt de werkloosheid bijna veertig procent en functioneren basale diensten als drinkwatervoorziening en elektriciteitslevering gebrekkig. Ten slotte kampt Zuid-Afrika ook nog eens met de gevolgen van de mondiale financiële crisis. Kees Homan, onderzoeksmedewerker bij het Instituut Clingendael, gaat in op Mbeki's erfenis op het gebied van buitenlandse politiek en dat van defensie en stelt vast dat van Zuma op dit terrein geen belangrijke nieuwe initiatieven mogen worden verwacht.

A

analyse

Kees Homan

Volgens de bekende Zuid-Afrikaanse schrijver André Brink gaat het land gebukt onder geweld, racisme, corruptie, nepotisme, afpersing, incompetentie en onrechtvaardigheid. Ook de schrijvers Breyten Breytenbach en Adriaan van Dis hebben zich recentelijk in soortgelijke bewoordingen uitgelaten. Uit de verkiezingen blijkt echter dat voor de grote meerderheid van de zwarte Zuid-Afrikanen (die tachtig procent van de totale bevolking uitmaakt) het ANC meer dan alleen een partij is. Het is hun thuis. Dat is waarschijnlijk de reden waarom ze het ANC opnieuw voor vijf jaar de macht hebben toevertrouwd.

Centralist en technocraat

Terugkijkend op het bewind van Mbeki, valt hem uit democratisch gezichtspunt te verwijten dat hij het parlement voor een deel buiten spel zette en zich omringde met ja-knikkers. Hij stond ook bekend om zijn afstandelijkheid en was een echte centralist en technocraat die weinig vertrouwen genoot onder de bevolking. Conflicten kregen vaak een raciale dimensie, aangezien Mbeki en zijn ministers kritiek en oppositie veelal afdeden als afkomstig van blanke racisten en hun zwarte lakeien. Niet minder dan 800.000 blanken verlieten het land, waardoor er momenteel nog zo'n 4,5 miljoen blanken in Zuid-Afrika leven.

Het buitenlands beleid was echter de speerpunt van Mbeki's beleid, waardoor hij bekend stond als een 'buitenlandse politiek' president. Politieke opposenten klaagden dan ook dat hij meer tijd in het buitenland verbleef dan in eigen land.

'African Peer Review'

Op het gebied van buitenlandse politiek heeft Mbeki vooral een anti-Westers beleid achtergelaten. Toen Mandela in 1994 als president aantrad, verkondigde hij dat mensenrechten de hoeksteen van het buitenlands beleid van de nieuwe regenboognatie zouden vormen. Daarnaast wilde Mandela voorkomen dat Zuid-Afrika de twijfelachtige status van bullebak in de regio zou krijgen; hij

vermeed dan ook uitgesproken standpunten in te nemen over kwesties die de buurlanden en andere landen in Afrika betroffen. Een duidelijk keerpunt in het buitenlands beleid kwam echter in 1999, toen Mbeki na de pensionering van Mandela tot president werd gekozen. Hij voerde een buitenlands politieke agenda op, die gebaseerd was op het thema van een 'Afrikaanse Renaissance'. Mbeki pleitte voor Afrikaanse oplossingen voor Afrikaanse problemen. Zo nam hij het initiatief tot oprichting van het 'Nieuwe Partnerschap voor Afrika's Ontwikkeling' (NEPAD). Deze organisatie is bedoeld om Afrikaanse landen zelf verantwoordelijk te maken voor het hooghouden van democratische standaarden en goed bestuur door een zogeheten 'African Peer Review'. Helaas is van deze ambitie in de praktijk weinig terechtgekomen. Mbeki speelde ook een belangrijke rol bij het omvormen van de oude nutteloze Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAU) tot de Afrikaanse Unie (AU). De OAU, die in 1963 was opgericht, had bewezen niet in staat te zijn de Afrikaanse eenheid te bevorderen, ondanks de letter en de geest van haar handvest. De organisatie beleefde haar dieptepunt in de jaren zeventig en tachtig, toen veranderingen in leiderschap in Afrika veelal door staatsgrepen geschieden.

Stille diplomatie mislukt

Mbeki oogstte in de eerste jaren als president op buitenlands politiek terrein vrij veel lof. Zo bemiddelde hij met enig succes in conflicten in Burundi, de Democratische Republiek Congo, Soedan en Liberia. Maar Mbeki kwam bijzonder negatief in het nieuws, toen hij beweerde dat er geen verband bestaat tussen HIV-besmetting en AIDS. Van de 49 miljoen inwoners van Zuid-Afrika zijn er niet minder dan 5,5 miljoen met HIV/AIDS besmet. Veel te laat werd uiteindelijk een behandelingsprogramma opgestart. Bijzonder kwalijk werd hem ook genomen, dat hij Zuid-Afrika's diplomatieke, economische en morele gewicht niet aanwendde om het tirannieke bewind van president Mugabe in Zimbabwe aan te pakken. Een belangrijke reden is waarschijnlijk dat Mugabe voor veel zwarte Zuid-Afrikanen een gerespecteerd icoon van de bevrijdingstrijd blijft en ook de man was die het ANC financierde toen het in ballingschap verkeerde. Terwijl talloze wanhopige inwoners van Zimbabwe naar Zuid-Afrika vluchtten, verklaarde Mbeki in mei 2007 nog dat er geen sprake was van een crisis in dat land. De zogeheten 'stille diplomatie' van Mbeki, waarop hij prat ging, sorteerde in ieder geval weinig effect.

Mensenrechten als sluitpost

Vanaf 2007 ondervond het buitenlands beleid van Mbeki in toenemende mate veel kritiek van het Westen. Tijdens het lidmaatschap van de Veiligheidsraad in 2007 en 2008 vormde het thema mensenrechten een duidelijke sluitpost. Zo keerde het land zich tegen sancties tegen Zimbabwe, Burma en Iran. De Veiligheidsraad zou zich volgens Zuid-Afrika moeten beperken tot directe bedreigingen van de internationale vrede en

Jacob Zuma, Nelson Mandela en Thabo Mbeki

veiligheid, en mensenrechten overlaten aan de Mensenrechten Raad. Dit is een opmerkelijk standpunt van een land waarbinnen velen in het verleden hebben betoogd dat apartheid een bedreiging was voor de internationale vrede en veiligheid, en dat Zuid-Afrika daarom in aanmerking kwam voor sancties onder hoofdstuk zeven van het VN-Handvest. In de VN Mensenrechten Raad keerde Zuid-Afrika zich overigens ook tegen het monitoren van mensenrechten in Oezbekistan (martelen) en Iran (executies van jeugdigen).

Een van de verklaringen voor het stemgedrag van Zuid-Afrika is dat zij vaak de zijde van China koos vanwege de lonkende handels- en investeringskansen voor economische groei in Zuid-Afrika.

Onverantwoordelijke aankoop

Als onderdeel van het buitenlands beleid is ook weinig terechtgekomen van de belangrijke bijdrage van de Zuid-Afrikaanse krijgsmacht aan Afrikaanse vredesoperaties die iedereen aanvankelijk had verwacht. Van de 62.000 militairen tellende krijgsmacht kan de komende drie jaar slechts zo'n 3.100 worden ingezet. Een van de redenen is, dat meer dan dertig procent van de militairen met HIV/AIDS is besmet. Bovendien gaat gedurende de twaalf jaar (2000-2011) een belangrijk deel van het defensiebudget op aan een onverantwoordelijke order voor een wapenpakket ter waarde van 4,8 miljard dollar uit 1998. Het betreft hier de aankoop van 28 Zweedse Gripen en 24 Engelse Hawk vliegtuigen, vier Duitse corvetten, drie onderzeeboten, en dertig Italiaanse Augusta helikopters. De terecht veelgestelde vraag in die tijd was, of de regering het defensiegeld niet beter aan militaire capaciteiten voor Afrikaanse vredesoperaties kon besteden. De order voor de wapenaankopen geschiedde ook tegen het advies van de krijgsmachttop in, van wie enkele leden in protest aftraden. Het vermoeden dat Jacob Zuma in verband met deze wapenaankopen indertijd steekpenningen ontving, leidde tot zijn ontslag als vice-president in 2005. De financieel adviseur die hem hiermee behulpzaam zou zijn geweest, werd tot 15 jaar gevangenisstraf veroordeeld.

Juiste prioriteiten

De krijgsmacht beschikt over onvoldoende geschoold personeel om de nieuwe wapensystemen op adequate wijze te bedienen en te onderhouden. Zo kampt bijvoorbeeld de Zuid-Afrikaanse luchtmacht met een groot gebrek aan piloten en onderhoudspersoneel, dat noodzakelijk is om met de nieuwe vliegtuigen met bijbehorende infrastructuur te opereren. Als gevolg hiervan worden de Cheetah vliegtuigen vier jaar eerder uitgefaseerd dan was gepland. Dat is lange tijd voordat hun vervanger, de Zweedse Gripen, operationeel zal zijn.

Nu de betalingstermijnen van het wapenpakket in 2011 eindigen, zullen de investeringen voor de landmacht de komende drie jaar met 25 procent stijgen. De eerste prioriteit

gaat hierbij uit naar lichte en mobiele eenheden, 'airborne' eenheden en inlichtingen- en genie-elementen voor de inzet bij internationale vredesoperaties. Daarmee worden eindelijk de juiste prioriteiten gesteld.

Geen buitenlandse ambities

Tot slot. Dat Zuma geen Mbeki is, verklaart een deel van zijn populariteit. De pijprokende, weinig geliefde, Shakespeare-citerende Mbeki werd Britser dan de Britten genoemd. Het contrast tussen de in Sussex opgeleide econoom en de nauwelijks geschoolde voormalige herdersjongen Zuma kan haast niet groter. Zuma staat bekend om zijn sterke maar ook zwakke eigenschappen. Zo gaat hij goed om met mensen en weet hij naar ze te luisteren. Zuma is geliefd bij de armen, de vakbewegingen en de Communistische Partij. Als hoofd van de inlichtingendienst van het ANC tijdens de anti-apartheidsstrijd heeft hij bewezen een slimme operator te zijn. Zijn onderhandelingsvaardigheden kwamen hem goed van pas toen KwaZulu-Natal in de voorbije jaren '90 op de rand van een burgeroorlog stond. Maar Zuma heeft ook duidelijk zijn zwakke zijden. Zo past hij zijn toon veelal aan zijn gehoor aan en daarnaast hangt nog steeds de schaduw van financiële malversaties boven hem. Hij werd ook beschuldigd en vrijgesproken van verkrachting, maar toonde tijdens zijn proces een onthutsende onwetenschap over HIV/AIDS, om maar te zwijgen over zijn chauvinistische houding tegenover vrouwen.

In tegenstelling tot het assertieve buitenlandse beleid van Mbeki, zijn van Zuma geen grote initiatieven op het terrein van de buitenlandse politiek te verwachten. Kortom, ambitieuze verhalen van deze 'man van het volk' over de rest van het continent of Zuid-Afrika's positie in de wereld zijn bijzonder onwaarschijnlijk. Zuma's voornaamste ambitie is het leven van de arme Zuid-Afrikanen te verbeteren. En gezien al zijn verkiezingsbeloften en de problemen waar het land mee kampt, vormt dit al meer dan voldoende uitdaging voor de nieuwe president.

Mr drs Kees Homan, generaal-majoor der mariniers b.d., is verbonden aan het Clingendael Security and Conflict Programme.